

KOSTÜMLERİN TARİHLENDİRİLMESİ¹

Yrd.Doç.Dr.Sibel Arık*

Kostüm genel olarak, kişiler ve kişinin doğal ve sosyal çevresi arasındaki ilişkilerin pratik bir görünümüdür². Kostüm; vücudu örten ve süsleyen giysi, saç şekli ve makyaj gibi elemanları içermektedir. Vücudun başlıca gereksinimlerine bağlı olarak giysi; doğa, iklim ve mevsimler gibi dış etkenlere de bağlı olarak değişim gösterebilmektedir. Biçimsel değişim, insan medeniyetindeki sosyal ve entellektüel yapının gelişmesi ile paralellik göstererek çok erken ortaya çıkmıştır. Böylece giysi toplumun tarihsel gelişimi içinde tüm özelliklerini yansıtırken ait olduğu kişinin bu toplum içindeki sosyal düzeyini, yaşı ve kişisel karakterini de belirler³.

Kostüm ile ilgili çalışmalarda tüm boyutlarıyla kostüm tarihine gerek duyulmaktadır. Sinema, televizyon ve tiyatro gibi değişik alanlarda "Kostüm", kendi çerçeveleri içinde ele alınmaktadır; ancak, ortak olan nokta kostümleri hazırlayan kişilerin konuya doğru bir yaklaşım içinde olmasıdır⁴. Öncelikle tarihsel süreç içinde toplumların giyim-kuşamlarında görülen değişiklikler, kullanılan kumaşlar ve aksesuarlar, silah ve eşyalar, renkli veya renksiz resimleriyle, ya da çizimlerle tarihlendirilerek gelişim içinde saptanır. Tarihsel bir konuyu canlandırmak isteyen sanatçı, tiyatro ya da sinema yöneticisi "Kostüm Tarihi"ne bakarak ne yapacağına karar verir. Hatta rejisör ve ressam ile birlikte, giysilere uygun dekorları mimarlık tarihi yardımı ile renk tonları ve ışık oyunlarına göre uydurmayı tasarlarlar.

Tarihsel ve çok yakın geçmişe ait örneklerle dayanarak giyim gelişmesinin ortak etmenlerinin; iklim ve teknolojik ilerlemeler, erotizm, politik, sosyal ve ekonomik yapılar olduğunda tüm giyim tarihçileri birleşmektedir. Temel etmenlerden soyutlamadan, kostüm konusundaki araştırmalar için Güzel Sanatlara, Uygulamalı ve Dekoratif Sanatlara başvurulmaktadır. Resimler, çizimler, heykeller, karikatürler, oymalar, gergef işleri, freskler, yazmalar, mozaikler, vitraylar, minyatürler,

fotograflar... başvurulacak ilk kaynaklar arasında sayılabilecek birkaçıdır. Araştırmalarda fonu oluşturan dökümanlar ise vasiyetnameler, mektuplar, hatıralar ve çeşitli yazılı belgelerdir⁵. Ve en önemli kısmını ise, yaşayan kaynak kişilerden edinilen bilgiler ve örnekler kapsamaktadır.

Bir kostüm incelenmeye başlandıktan sonra birçok sorular da beraberinde getirir, bunlar; "Bu kostüm ne zaman giyilmiştir?, İlk giyildiğinde nasıl görülmüştür?, Şekil ve desteği sağlayan iç giyim ne şekildedir?, Ne çeşit bir saç şekli uygundur? Ne çeşit aksesuar kullanılmalıdır?, Giyen kişinin toplumdaki yeri nedir?, Aynı zaman dilimi içinde toplumun diğer sosyal kesiminde nasıl giyiniştir?, Kostümün kişi üzerindeki etkisi nedir, çevrenin tepkisi ne olmuştur?... "şeklinde ilk sorular ve bunların ardından teknik nitelikteki sorulardır ; "Kostümün içinde bulunduğu mimari ve dekoratif sanatlarla ilgisi ne şekildedir?, Yapımında kullanılan materyal nedir?, Kesimi nasıldır, dikiş hatları nerededir, kalıp şekilleri nasıldır?, Kaça mal olmuştur?...⁶ gibi.

Tüm sorular ve yanıtlarını değerlendirerek, değişik alanlarda kostüm çalışması yapan kostüm tasarımcısının en büyük sorunu kaynak sağlanmasıdır. Elde edilen kaynakların değerlendirilmesi için yan bilgi ve çalışmalara gerek duyulmaktadır. Aynı kostümü bulmak çoğu zaman birtakım güçlüklerle neden olmaktadır. Buna en iyi örnek resim sanatından, "Jane Seymour"un dört portresi üzerinde verilebilir.

"Bir portrenin değişik versiyonlarından hangisi kostüm çalışması için en doğru olanıdır?"

1536'da Holbein'in yaptığı ve Kunsthistorisches Museum'da bulunan portre, Kraliçeyi, kollarda ve yaka kenarlarında altın ipliklerle süslenmiş işlemeli koyu kırmızı bir elbise içinde göstermektedir. Başlıkta tüm

* M.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü, Tekstil El Sanatları Anasanat Dalı Başkanı.

Sibel ARIK

kenarları boyun kısmına kadar çevreleyen dört inci ve bunları birleştiren altın mücevherat ile bezenmiş bandı oluşturmaktadır. Aynı süslemeler gerdanlık ve kemer içinde kullanılmıştır. İç kollar ve iç etek aynı kumaştan olup brokar ipektir. Bilek kısmında kırmalar ise beyaz pamuklu üzerine beyaz işlidir. Sol kuşağıdaki dikiş, altın ipliklerle üç küçük dikişle üstten dikilmiş veya iğneciklerle tutturulmuştur.

Daha sonra yapılan ve Woburn Abbey'de bulunan kopyada, elbisenin bel kısmı uzamış, belki de bilinçsizce 1550 sorası stiline uydurulmuştur. Knole'deki versiyon ilk bakışta Kunsthistorisches Museum'da bulunan ile aynı görünmektedir. Ancak resim birkaç dakika incelendikten sonra birkaç küçük ayrıcalık görülür. Mücevherat oldukça değişiktir. Gerdanlık inci kolye iken altın kolye şeklinde değişmiş, başlık kenarları ise dört inci seti ile dekore edilmiştir. Yaka ve kol kenarları bir inci ve bir altın bordür içinde taşlarla bezenmiş bant olarak oluşturulmuştur. İç kollar ise diğer resimlerden oldukça değişiktir. brokar kollar çizgildir. Bilek kırmaları değişik biçimde süslenmiş ve sol ön kuşak yirmibeş altın dikiş veya altın iğne ile tutturulmuştur.

Mauritshuis'daki portre diğer versiyonlardan yine farklılık göstermektedir. Yaka kenarları iki inci yerine yuvarlak kırmızı taş

ve üstünde altın bir çiçekle değiştirilmiştir. Gerdanlık Knole'dekine benzerlik gösterdiği gibi benzemektedir. Başlıkta ise üç inci bir altın boncuğa dönüştürülmüştür. İç kollarda kıvrım çok abartılıdır, bilek kıvrımları beyaz üzerine siyah işlidir. Bu resim, elbisenin teknik estetik özelliklerine birçok sorular getirmektedir. Bu tablolar içinde tarih önceliğini saptamak için resmin tarihsel aşamasını da gözönünde tutmak gerekir. Çünkü ressam, genellikle kendi zamanına özgü birşeyi tablosuna koyacak yüz şekli veya saç şekli gibi detaylarda ayrıcalık gösterecektir. Orijinal resmin kesin olarak saptanması olasılığında unutulmaması gereken, bunun olasılık olduğudur⁷.

Kostümün tarihsel süreç içinde analizi ve tarihlendirilmesi için çeşitli ve geniş bilgi donanımına sahip bu konuda uzmanlara gerek vardır. kostümün en doğru şekilde saptanabilmesi, kostüm hakkında genel ve teknik soruların yanıtları özel bir çalışma sonucu sağlanabilir. İlgili alanda çalışan elemanların grup çalışmasına yönelmesi, elemanlara gereken olanakların tanınması, eğitim kurumlarının bu konuda danışmanlık hizmetleri vermesi ve araştırma saptama belgeleme çalışmalarına yön vermeleri, müzelerde veya özel koleksiyonlarda bulunan tarihlendirilmiş kaynakların restorasyonu ve konservasyonu "Kostüm Tarihi" nin doğru biçimlenmesi için zorunludur.

DİPNOTLAR

¹YİĞİTBAŞI ARIK, Sibel: TÜRK SİNEMASINDA Kostüm, Güzel Sanatlar Yüksek Lisans Tezi, 1979-İzmir.

²ENCYCLOPEDIA OF WORD ARD, Cilt IV, 1971, s.12

³ARNOLD Janet, A HAND BOOK OF COSTUME, MacMillan London Lmt., London, 1973,

⁴a.g.y

⁵a.g.y

⁶a.g.y

⁷a.g.y